



Józsa Judit

„A táncoló paraszt”

Izsó Miklós szobrászatáról¹

Izsó Miklós 1831. szeptember 9-én született a borsodi Disznóshorvátton.² Eredeti családi neve Icsó volt. Apja elszegényedett köznemes, aki a képfestőséggel felhagyva egyszerű parasztgazda lett. Anyja Szathmári Eszter, Szathmári Mihály zsipi rektor leánya. Sárospatakra kilenc évesen, az 1840/41. tanévben került, ahol ún. szolgáló diák volt az 1846/47. tanév végétéig. Ez időből fennmaradt tanulmányi eredményei alapján gyenge diák volt, éppen, hogy meg nem bukott.³ 1847-ben Jakovetz Antal kőfaragómesternél járt Rimaszombatban.⁴ Sárospataki tanulmányai után másfél évvel csatlakozott a szabadságharchoz. 1849. február 20-tól a fegyverletételig számos ütközetben vett részt, majd bujdoklásra kényszerült. Visszatért Jakovetz mesterhez, akinél valószínűleg 1851-1856-ig dolgozott. Ez idő alatt a helyi, nem szakképzett gimnáziumi rajztanár, Plachy Ferenc által vezetett városi „rajzoldába” is eljárt. Ez azonban csak egyszerű vasárnapi tanfolyam lehetett az iparos-legények részére. Fontos feladat, hogy fényt derítsünk Izsó és a Rimaszombatba visszavonult Ferenczy István kapcsolatára. 1853-56 között a tehetségesnek bizonyuló kőfaragó legény Ferenczy két befejezetlen portrészobrán, valamint két síremléken segédkezett az idős szobrásznak.⁵ Az Izsó-hagyatékban megtalálható a rimaszombati időszakra datálható két jegyzetfüzet, amelyekbe Izsó kezdetleges esztétikai és művészettörténeti ismereteit jegyezte fel. Valószínűleg Ferenczy tanácsát követve keletkeztek ezek az írások.

Minden valószínűség szerint ugyancsak Ferenczytól tanulta meg a márványba faragáshoz szükséges átpontozás technikáját, megízelve a nemesebb anyag, a fehér márvány művészi kezelési lehetőségét. Tehát Ferenczy indította el a művésszé válás útján. Ezt igazolja az általa kiállított bizonyítvány, amellyel Izsó 1857-ben, Ferenczy halála után, Borsos József festőművész ajánlásával Pestről Johann Meixner, majd Hans Gasser Bécsben működő osztályába került. 1859-ben itt faragta ki gróf Széchenyi István természet utáni portróját, Hans Gasser mintája szerint. Tehetségére a Bécsben tanuló magyar egyetemisták felfigyeltek. Szily Kálmán vezetésével létrehozták Krajcáros Egyletüket; azért is, hogy Izsót és a magyar szobrászművészetet támogathassák.⁶ Így 1859 őszén beiratkozhatott a Müncheni Művészeti Akadémiára, ahol Max Wittmann osztályába került.

1861-ben hazalátogatott. Ekkor készítette el a *Búsuló juhász* c. művének vázlatát, amelynek márványba faragott vázlatát 1862-ben Pesten, a Műegyletben bemutatták. A siker szelétől megérintve, reményekkel tele még abban az évben letelepedett Pesten.⁷ Vágyai ellenére portréfaragásból, kőfaragói bémunkákból tudott csak megélni. 1864-ben mintázta meg *Révai Miklós* egész alakos szobrát, a Magyar Tudományos Akadémia homlokzatára. 1866-ban pedig a Széchenyi-szoborpályázat első fordulóján nyert, de a másodikon már nem vett részt.⁸ Ugyanekkor készült egyetlen monumentális műve, a debreceni



Csokonai Vitéz Mihály-szobor, amelyben elsőként formálta meg a magyar költő típusát.⁹ A szabadságharcban elesett bajtársait 1869-ben vázlatokon örökítette meg. 1870-ben házasságot kötött Szerdahelyi Jozefával. 1871-ben pályázat útján a vallás- és közoktatásügyi miniszter tanárrá nevezte ki az akkor alapított Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda és Rajztanárképezde (a Magyar Képzőművészeti Egyetem jogelődje) szobrászati tanszékére, ahol mintázást oktatott (a másik két tanszék vezetésére Székely Bertalan és Schulek Frigyes kapott megbízást).¹⁰ Ugyancsak 1871-ben kérték fel Petőfi Sándor pesti szobrának megalkotására. Ehhez azonban csak nagyszerű vázlatok készültek el, akárcsak az 1875. évi *Dugonics András*-emlékműhöz, amelyeket – Izsó 1875. május 29-ei halála miatt – végül tanítványa és mintarajztanodai tanszéki utóda, Huszár Adolf (1842-1885) fejezett be.

A Táncoló paraszt sorozat

Izsó Miklós tánc-ábrázolásának e módja egyedülálló a korban. A magyar táncban a lélek természetes és szabad megnyilvánulását látta. Izsó tudott és szeretett táncolni, így biztosan és hitelesen ábrázolhatta a mozdulatok tetőpontját, a legfontosabb pillanatok töredékét. A kis szobrok nemcsak szépek és jelentősek, hanem valójában ösztönös vagy nem ösztönös, de valódi szobrászi tudást igényelve, a mozgást magát rögzítik. A táncoló ember bonyolult, heves, gyönyörű mozdulatait emelik át a mozdulatlan forma halhatatlanságába. Ezt a szobrászi megoldást Izsó úgy érte el, hogy a mozdulatok ellentétére építkező férfitánc minden mozzanatában a klasszikus szobrászat kontraposztját érvényesítette.¹¹ Tette mindezt úgy, hogy azt a helyzetet látjuk, amikor az alak két mozgásforma között egy pillanatra nyugvóponthoz ér. Ezt a megoldást a művészettörténészek közül elsőként Fülep Lajos rokonította az ókori görög tanagra-figurák¹² szobrászati megoldásával.¹³

Táncoló paraszt I. A 29 cm-es terrakotta talapzatának baloldalán a felirat: „1864. aug. 5. I. M.”¹⁴ Az elmélyülten táncoló, hunyorgó tekintetű legény fejét kissé felfele és baloldalra fordítja. Jobb karját jobboldalra lendíti, míg bal karját felemelve a kalapja felé közelíti. Kissé behajlított bal lábán áll, a jobb lábával baloldalra rúg ki. Az árvalányhajjas pörge kalapja alól vállára omló, hullámos, hosszú hajú fiatalember legényesen felfelé pödört, hetyke bajuszt visel. Bő ujjú inge fölött pitykés mellényt hord, ingének nyakát csokorra kötött rojtos nyakkendővel fogja össze. Keszkenőjét a gomblyukba kötötte. Rojtos gatyája alól sarkantyús csizma villan elő. A bal kézfej letört, hiányzik. Az előoldalon, a bal válltól átlósan végig, a jobb térd alá érő és a mellény vonala alatt futó, míg a hát oldalán a bal válltól a jobb csípő alatti részig, átlósan ragasztási vonal húzódik, egy korábbi törésről árulkodva.

Táncoló paraszt II. A 28,2 cm magas terrakotta jelzése a talapzat jobb oldalán található: „Izsó Máj. 1-én 1870”.¹⁵ A fejét egyenesen, nagyon enyhén balra hajtó, hetykén táncoló férfi jobb karját és kezét testének törzse mellett oldalra kinyújtja, balját csípőjére támasztja. Tekintetével előre néz, mellét kidülleszt, jobb lábán állva bal lábával előre rúg úgy, hogy lábfejét kissé oldalra fordítja. A legény göndör haja hosszú, bajusza kipödört. Tollal díszített pörge kalapot, bő ujjú inget, pitykés mellényt és csokorra kötött rojtos nyakkendőt, valamint rojtos bő gatyát és hegyes orrú csizmát visel. A figura csaknem ép, kizárólag a kalapján lévő toll vége tört le.

Táncoló paraszt III. A 31 cm nagyságú, az egész sorozatban egyedüli gipszfigura nem jelzett.¹⁶ A szembe néző táncos jobb kezét csípőjére téve, a bal karját éppen ellenkező



irányba, felfelé emeli. Jobb lábfején áll, bal lábával a jobb láb előtt, lábfejét oldalra tartva keresztbe és előre rúg. Feltűrt karimájú tollas kalapot visel, mely alól göndör, hosszú hajfürtjei kiomlanak, szimmetrikusan felfelé pödrött bajusz díszíti fiatal arcát. Viselete bő ujjú ing és rojtos, bőszárú gatyá, hegyes orrú csizmával. Ingének nyakát csomóra kötött rojtos nyakkendő tartja, mellényt nem hord. A figura bal karjának a csuklórésze és kézfeje hiányzik.

Táncoló paraszt IV. A 28 cm-es terrakotta jelzése, amely a művész pecséttel nyomott monogramja, a talapzaton balra húzódik: „I. M.”¹⁷ A fejét és tekintetét jobbra és lefelé irányító figura jobb karját oldalra lendíti, balját pedig a feje irányába, felfelé emeli. A tollal díszített sapkát viselő táncos kissé behajlított jobb lábán áll, bal lábával előre lép; úgy, hogy a sarkával érinti a földet. Az alak előlről nézve mezítelen, mellét és lábát nem takarja ruha, karjáról bő ujjú ing omlik alá, hátulról pedig bőszárú gatyája takarja mezítelenségét. A jobb kézfeje és pödrött bajuszának bal csücske letört, hiányzik.

Táncoló paraszt V. A 26 cm magas terrakotta figura, jelzése pecséttel, hátul a talapzat oldalán látható: „I. M.”¹⁸ Az enyhén behajlított jobb lábán álló táncos, bal lábfejét lefele és oldalt tartva, lábával előre rúgó figurát jár. Miközben bajuszos arcát lefelé és jobboldalra hajtja, tekintetét lefele irányítja, addig jobb kezét csípőjére helyezi és bal karját a magasba lendíti. Tollszerű díszrel ellátott sapkát, lobogó bő ujjú inget, sarkantyús csizmát visel. Előlnézetből mellkasa és lábai nincsenek ruhadarabokkal takarva, hátulnézetből viszont mozgalmas bő ujjú ing és gatyá drapériája látszik. A figura ép.

Táncoló paraszt VI. A 24,7 cm-es méretű terrakotta, amelynek datálása a talapzat bal oldalára került: „1867. jan. 28.”¹⁹ A fiatal táncos arcán nincs bajusz, hullámos hosszú haját nem takarja fejfedő. Fejét jobbra, enyhén fölfele irányítja, mialatt jobb kezét csípőjén nyugtatja, karját és törzsét hátratulja, bal karját behajlítva a feje fölé emeli. Jobb lábán áll, a tánc figurája szerint bal lábujjaival érinti a földet. Sematikusan mintázott bő ujjú inge és bőszárú gatyája van, bal oldalán kendőszerű motívum tűnik fel.

Táncoló paraszt VII. A 28 cm magas terrakotta a talapzat jobb oldalán hátul van jelezve, pecséttel: „I.M.”²⁰. A fejét jobbra oldalra és lefele hajtó figura arca nincs megmintázva, hosszú hullámos haja vállára omlik és körülöleli arcát. Bal kezét csípőjére támasztva, jobbát pedig a magasba, behajlítva kissé előre tartja. Bal lábán nyugszik, a jobbal keresztbe lép. Lobogó ujjú ingbe, e fölött ptykés mellénybe és csomóra kötött nyakkendőbe, valamint bőszárú gatyába öltözött. A pörge kalap a földön hever, a talapzat hátsó, jobb oldalán. A terrakotta ép.

Táncoló paraszt VIII. A 26 cm-es terrakotta jelzése pecséttel történt, a talapzaton jobbra: „I.M.”²¹. A figura fejét jobbra, lefelé hajtva, jobb karját oldalra, a bal fejét fölfele lendítve táncol. A fején nincs fejfedő, hosszú hajának hajfürtjei az alakkal együtt táncolnak, az alig kimunkált bajszos arc körül. Behajlított jobb lába előtt a ballal keresztbe lép úgy, hogy a bal lábfejének lábujjaival érinti a földet. Előlről az alak teljesen mezítelen, a genitáliája is látszik, míg hátulról a bő ing és gatyá befedi testét. A figura ép, a talapzat első része letört.

Táncoló paraszt IX. A 27 cm-es terrakotta jelzése a talapzat jobb oldalán pecséttel: „I.M.”²². A táncoló alak genitáliáját és testfelületét nem takarja semmi, csak karjáról hull alá a bő ujjú ing. Felfele sodrott bajuszos arcát hullámos, hosszú haj övezi, mely fölött tollas pörge kalap van. Fejét balra hajtja, enyhén lefele irányítva a tekintetét. Bal karját baloldalra eltolja a testétől, jobbát viszont kalapjához emeli. Csípőjét kissé jobbra tolva mindkét



lábával lábujjhegyen áll. A hátoldalán sematikus ruharedőket, valamint az alátámasztás helyét láthatjuk.

Táncoló paraszt X. A 24,7 cm-es terrakotta jelzése a talapzat jobb oldalán pecséttel: „I.M”²³. A táncoló figura fejét hátravetve, kissé balra hajtva, jobb karját behajlítva föl és előre tartja, a bal kar pedig ellendül oldalra a test vonalától. Csípőjét erőteljesen jobbra tolja, mindkét lábának lábujjain áll. Arca és ingujja csak jelzésszerűen mintázott, teljesen meztelen, genitáliáját nem takarja semmi. Hátoldalán ugyancsak jelzésszerűen, drapéria fedí alakját.

Táncoló paraszt XI. A 25,5 cm-es terrakotta feje letört, jelzése a talapzat jobb oldalán: „I.M”²⁴. A férfi jobb kezét csípőjére téve, mellét kidülesztve és balját kicsit oldalra tartva lejtí táncát. Ruházatát csak a bő ingujj képezi, így genitáliája fedetlen. Hátoldalt a ruházat alig kidolgozott. A figura nagyon töredékes, hiányzik a feje, a bal kézfej, a jobb láb térdtől lefelé és a bal lábszár közepétől lefelé eső rész. A bal lábszár közepében a ragasztáshoz használt ék is látszik. A MNG kartonja szerint, amely még valószínűleg a törés előtti állapotot írja le, a jobb lába ujjával érintette a földet.

Táncoló paraszt XII. A 28,2 cm-es terrakotta jelzése hátul a talapzaton: „1867. Janu.20. Debrc.”²⁵. Ez a táncos balra fordítí fejét, melyet nem díszítí fejfedő, haja hosszú, arca jelzésszerűen kidolgozott. Csípőjét balra tolvá, a behajlított bal lábán áll, a jobbat keresztbe téve a másik előtt, feszített lábfejjel kirógó táncfigurát lejt. Jobb karját a feje fölé, míg a másikat a testétől oldalra, kissé fölfelé emeli. Ruházata a szokásos bő újjú ing, mely felett végig begombolt mellényt visel; a nyakkendőjét csomóra kötötte, bal oldalán sallangos dohányzacskó lóg. Hegyes orrú csizmája felett gatyája bő szára látszik. Hátoldalán a sematikus viseletábrázolás ellenére a vállhoz erősített dolmány körvonalazódik, amelynek a szíja elől a bal válltól indul és a jobb kar alatt átlósan húzódik. A gatyá redőzetének végződésében, a talapzat bal hátsó részén, egy pörge kalap látszik. A mű ép.

Táncoló paraszt XIII. A 27 cm-es terrakotta jelzése a talapzat jobb oldalán pecséttel: „I.M”²⁶. A táncos alig kidolgozott arcát lefele és jobb oldalra irányítíja, hajának egy tincse felfele kunkorodik. A bal lábával keresztbe lép a jobb előtt, úgy hogy lábujjhegyei érintik csak a talajt. Jobb karját ellendítí kissé fölfele a test síkjától, a balt magasabbra a fejéhez emeli. Ruházata előlről csak a bő ingujja, hátulról a drapéria alig megmunkált. Az alkotás ép.

Táncoló paraszt XIV. A 26 cm-es terrakotta jelzése a jobb lábánál a talapzaton pecséttel: „I.M”²⁷ 1870. A táncoló legény fejét jobbra hajtíja, tekintete lefele néz. Haja hullámos és hosszú, bajusza felfele pödrott. Teste alig kimunkált, jobb lábán áll, közben bal lábával figurází. Jobb kezét fejéhez emeli, balját oldalra nyújtíja ki. Ingujja az egyetlen ruhadarabja az előoldalán, a hátoldalán viszont lobogó ing és gatyá borítíja be testét.

Táncoló paraszt XV. A 21,5 cm-es terrakotta jelzése a talapzat bal oldalán. „I M. Debrecen 1867. Jan. 26.”²⁸. A legvázlatosabban kidolgozott figura kissé jobbra fordítíja fejét, bal kezével fejéhez nyúl, a jobbát oldalra lendítí. Jobb lába a bal előtt keresztben járíja a figurát. Viselete a vázlatos bő újjú ing és bőszárú gatyá.²⁹



Jegyzetek

¹ A tanulmány részlet az „Izsó Miklós: Táncoló paraszt” című, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK művészettörténet szakán 2002-ben megvédett szakdolgozatból. A szerző elérhetőségei: jozsajudit@jozsajudit.hu; www.jozsajudit.hu. Munkásságáról lásd Bába Szilvia (bsz@mka.hu) tanulmányát lapunk jelen számában. Az Izsó Miklósról szóló írás aktualitását Józsa Juditnak a 2009. augusztus közepétől szeptember végéig Budapesten, a Magyar Kultúra Alapítvány épületében (www.mka.hu) megtekinthető „Magyar táncok” című terrakotta kiállítása jelenti. Izsó Miklós életrajzi adatainak forrása: Szmrecsányi Miklós: Izsó Miklós és a bécsi magyar technikusok = Művészet, 9. évf. (1910).

² A község neve Izsó Miklós emlékére 1950-től Izsófalva. Vö.: Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. I. kötet, 644.o.

³ Az 1842/43. tanévre vonatkozóan Izsó neve hiányzik a jegyzékből. Vö.: Szmrecsányi: i.m. 10-11.o. Petőfi 1847. július 9-én járt a sárospataki kollégiumban, valószínű, hogy Izsó csak futólag látta őt, de így is nagy hatással volt rá, mint életének későbbi szakaszában kitűnik. Uo. 18-19.o.

⁴ Gyenge tanulmányi eredményei miatt a család valószínűleg nem tartotta érdemesnek a tanulmányai folytatását és családi kapcsolatok révén került Rimaszombatba. Uo. 20-22. p.

⁵ A Kölcsey Ferenc és Kazinczy Ferenc portréiról, a Jánosiban lévő Szathmáry Király-család és a gróf Forray Iván síremlékéről van szó. Uo. 78.o.

⁶ Idézett művében Szmrecsányi külön fejezetet szentelt a Krajcáros Egylet szerepének. Elsősorban azért, mert úgy gondolta, hogy példa nélküli áldozathozatalukkal Izsót a bécsi magyar technikusok mentették meg a művészetnek és a hazának. Másodsorban azért is, mert magától Szily Kálmántól, az egylet elnökétől kapta meg Izsónak a hozzá intézett 24 levelét, amelyekben bőséges adatokat talált. Vö.: Szmrecsányi: i.m.

⁷ Uo. 6.o.

⁸ Uo. 6.o. Az MTA homlokzatát díszítő magyar címert tartó géniuszokat is Izsó faragta.

⁹ Magyar művészet 1800-1945 (szerk.: Zádor Anna), Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1964. 154.o.

¹⁰ A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig (szerk.: Blaskóné Majkó Katalin és Szőke Annamária), Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest, 2002. 320.o.

¹¹ Keserü Katalin: Izsó és a nemzeti romantika. In: Városépítészeti törekvések Debrecenben. Izsó Miklós Csokonai szobrának szerepe. A jelen városfejlesztése és tervei. (Az 1981. október 2-án rendezett emlékünnepek előadásai) (szerk.: Dankó Imre), Hajdú- Bihar Megyei Múzeumok Közleményei, Debrecen, 1982. 45.o.

¹² Tanagra ókori boiotiai görög város, ahol 1873-1889-ig folytak ásatások. Az itt fellelt temetőben nagy mennyiségű ókori terrakotta szobrocska került elő. E lelőhelyről nevezték el az i.e. 4. század második felében virágzó hellenisztikus terrakotta szobrászat alkotásait tanagra-figuráknak. Vö.: Művészeti lexikon (főszerk.: Zádor Anna – Genthon István) IV. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968. 503.o.

¹³ Vö.: Fülep Lajos: Izsó Miklós. In: uő: Művészet és világnézet. Cikkek, tanulmányok 1920-1970 (vál. és szerk.: Tímár Árpád), Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1976, 539-564.o.

¹⁴ Magyar Nemzeti Galéria leltári szám (a továbbiakban: MNG ltsz.) 3349

¹⁵ MNG ltsz. 3347



¹⁶ MNG ltsz. 3380

¹⁷ MNG ltsz. 3371

¹⁸ MNG ltsz. 3351

¹⁹ MNG ltsz. 3375

²⁰ MNG ltsz. 3350

²¹ MNG ltsz. 3360

²² MNG ltsz. 3369

²³ MNG ltsz. 3374

²⁴ MNG ltsz. 3372

²⁵ MNG ltsz. 2268

²⁶ MNG ltsz. 3370

²⁷ MNG ltsz. 3373

²⁸ MNG ltsz. 3361

²⁹ Az Izsó Miklósról szóló tanulmány közlésével szerkesztőségünk kapcsolódik a jeles sárospataki diákok és tanárok hagyatékát is feldolgozó „sárospataki iskola” kutatáshoz történő adatgyűjtéshez.



Második ablak sorozat – Sára elképzelve